

Piotr Kozłowski

Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna w Jarosławiu

piotr.kozlowski@pwste.edu.pl <https://orcid.org/0000-0002-9248-0560>

Pomiędzy Węgrami, Słowacją, Rumunią a Ukrainą – Ruś Karpacka region o strategicznym znaczeniu dla bezpieczeństwa Europy Środkowej w XXI wieku

Lektura publikacji Paula Roberta Magocsiego „Pod osłoną gór. Dzieje Rusi Karpackiej i Karpatorusinów”, przyczyniła się przez Autora niniejszej do podjęcia publikacji próby zdefiniowania roli i znaczenia dla współczesnego systemu bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej niewielkiego obszaru na mapie Europy jakim jest Obwód Zakarpacki w trzeciej dekadzie XXI wieku. Przy czym dyskusja ta jest prowadzona przez historyka, który poprzez polski punkt widzenia stara się wskazać na to, że nierozwiązane na początku XX wieku zaszłości historyczne mogą mieć negatywny wpływ na stan bezpieczeństwa tej części Europy.

Powyższy abstrakt jest próbą wskazania na fakt, iż region ten zdawałoby się dotąd usypiony, żyjący spokojnym rytmem życia z dala od głównych nurtów polityki, może stać się w każdej chwili zarzewiem kolejnego konfliktu granicznego tym razem pomiędzy Węgrami a Ukrainą, w który mogą zostać uwikłani jej sąsiedzi: Polska, Słowacja oraz Rumunia. Sformułowanie powyższej tezy jeszcze dwa lata temu wydawałoby się absurdalnym stwierdzeniem, jednak nowożytna historia wskazuje na to iż w polityce wszystko jest możliwe. W chwili obecnej sytuacja ta jest wielce prawdopodobna z dwóch powodów. Pierwszy to wybuch 24 lutego 2022 r. wojny pełnoskalowej pomiędzy Rosją a Ukrainą, która toczy się na obszarze wschodniej Ukrainy. Wojny którą poprzedziła w 2014 roku aneksja Ługańska, Doniecka i Krymu doprowadziła w Europie do złamania przez Rosję obowiązujących międzynarodowych traktatów gwarantujących nienaruszalność granic.

Aneksja zajętych ukraińskich terenów przez Rosję, stanowiła przede wszystkim jawne złamanie gwarancji jakie w grudniu 1994 roku udzieliły rządy Rosji, Stanów Zjednoczonych oraz Wielkiej Brytanii Ukrainie po jej denuklearyzacji.

W tym miejscu należy przypomnieć, że Memorandum Budapesztańskie to gwarancje bezpieczeństwa dla Ukrainy, które zostało podpisane w grudniu 1994 w Budapeszcie przez Ukrainę z jednej strony oraz przez ZSRR, Wielką Brytanię i Stany Zjednoczone z drugiej. Na mocy tego układu Ukraina zobowiązała się przekazać posiadany arsenał nuklearny odziedziczony po ZSRR Rosji. W zamian to sygnatariusze tej umowy, zobowiązali się do respektowania suwerenności oraz nienaruszalności granic państwa ukraińskiego jak również powstrzymania się od działań zmierzających do użycia siły przeciwko niepodległości i integralności tego państwa. Według różnych szacunków po rozpadzie ZSRR w styczniu 1994 roku na terytorium Ukrainy znajdowały się środki do przenoszenia broni atomowej, 176 wielogłowicowych rakiet balistycznych oraz ponad 2000 głowic bojowych¹.

Działania podjęte przez putinowską Rosję na terenie Gruzji w sierpniu 2008 roku oraz na obszarze Ukrainy po 2014 roku stanowiące początek odbudowy potęgi dawnego ZSRR przez Rosję, zdaniem autora niniejszej publikacji przełamały dotąd obowiązujący w Europie status quo, z którego może skorzystać sąsiad Ukrainy – Węgry. Rosja dążąca do zmiany przebiegu granic kosztem sąsiadów otworzyła Puskę Pandory. Obowiązująca w Europie po 1945 roku zasada nienaruszalności granic państwowych oraz niezmiennosc ich przebiegu stała się fikcją.

Drugim powodem jest obecna polityka prowadzona przez Węgry – Viktora Orbana dla której nadrzędnym celem jest anulowanie niekorzystnych z punktu widzenia Węgrów skutków traktatu z Trianon (Góralczyk, 2020), a tym samym restytucja utraconych po 1920 roku ziem węgierskich do których zalicza się niestety region Rusi Karpackiej oraz Słowacji tworzące przed laty tzw. „Górne Węgry”. Należy pamiętać że układ pokojowy z Trianon, został podpisany 4 czerwca 1920 roku w pałacu Grand Trianon w Wersalu przez Węgry oraz państwa sprzymierzone. Był jednym z ostatnich układów pokojowych zawartych przez pokonane państwa centralne po zakończeniu I wojny światowej.

Jego postanowienia miały negatywny wpływ na wzajemne relacje Polski, Czechosłowacji i Rumunii w latach 1920–1938. Konsekwencją tego układu było to, że państwo węgierskie zostało zmuszone przez międzynarodową społeczność do zrzeczenia się następujących obszarów: na rzecz Królestwa Rumunii – 103,093 km² zamieszkałego przez 5 257 tys. mieszkańców, na rzecz Czechosłowacji

¹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Memorandum_budapesztańskie (dostęp: 01.02.2023, godz. 12.00).

– 61,633 km² zamieszkałej przez 3 517 tys. ludności, na rzecz Królestwa Serbii, Chorwacji i Słowenii – 20,551 km² zamieszkałego przez 1 509 tys. ludności oraz na rzecz Austrii obszaru o powierzchni 4020 km², a także niewielkich terenów na rzecz Włoch oraz Polski.

W wyniku niekorzystnych postanowień układu z Trianon Węgry straciły ponad 189 tys. km² swojego dawnego terytorium zamieszkałego przez ponad 10,5 mln mieszkańców. Układ z Trianon był i jest postrzegany przez Węgry jako klęska narodowa. Jest to przykład na to, że sprawy w obszarze polityki, które nie zostały załatwione lub rozstrzygnięte ostatecznie przed laty, mszczą się po latach skutkując nowymi problemami dla bezpieczeństwa tego regionu, generując stare bądź nowe konflikty. Nie bez znaczenia na stabilność tego regionu będzie odrodzenie świadomości odrębności narodowej rdzennych mieszkańców – Rusinów jak również ruch na rzecz autonomii dla Zakarpacia. Wobec powyższego nasuwają się pytania:

- Jaki wpływ na stan bezpieczeństwa Zakarpacia będzie miało osłabienie ogólnej pozycji Ukrainy na arenie międzynarodowej w wyniku wojny rosyjsko-ukraińskiej?
- Czy w obliczu zagrożenia niepodległości Ukrainy w związku z agresją Rosji, Rusini z Zakarpacia zdecydują się na podjęcie działań na rzecz autonomii tego regionu czy też odłożą swoje plany na czas przyszły, tak aby nie wpisywać się swoimi działaniami w neoimperialną politykę Rosji²?
- Czy Węgry w obliczu osłabienia pozycji Ukrainy zdecydują się na wystąpienie z roszczeniami terytorialnymi wobec północnego sąsiada?
- Czy władze w Kijowie zagrożone podziałem kraju podejmą działania na rzecz spacyfikowania ruchu na rzecz autonomii Zakarpacia?
- Czy ewentualna destabilizacja polityczna Zakarpacia, jaka wytworzyłaby się na tym obszarze, będzie miała bezpośrednie przełożenie na stan bezpieczeństwa wewnętrznego Polski, Słowacji oraz Rumunii?

Wydawałoby się, że we współczesnym świecie problem Rusi Karpackiej, Karpatorusinów został ostatecznie rozwiązany w momencie, kiedy po zakończeniu drugiej wojny światowej obszar ten na mocy porozumień zawartych w dniu 29 czerwca 1945 pomiędzy Czechosłowacją a ZSRR został włączony do Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Odzyskanie w dniu 16 lipca 1991 r.

² Wpisuje się to w ogólną politykę Federacji Rosyjskiej, której głównym celem jest odwrócenie panującego w Europie status quo, poprzez wywołanie konfliktów w różnych regionach świata, dekompozycję Unii Europejskiej oraz zniszczenie roli politycznej a tym samym osłabienia siły Paktu Północnoatlantyckiego, który przez Putina i jego otoczenie jest upatrywany jako główny wróg w przywróceniu potęgi dla Rosji jaką posiadał kiedyś ZSRR.

nieodległości przez Ukrainę wcale nie rozwiązało problemów Karpatorusinów a można stwierdzić iż pogorszyło wręcz ich sytuację.

Dekret Prezydenta Ukrainy z dnia 15 lutego 2010 roku określający koncepcję w zakresie stosowania przez organa państwowe Państwowej Polityki Językowej, a w jego konsekwencji przyjęcie przez parlament ukraiński ustawy w 2019 roku w wyniku, której uznano język ukraiński jako język państwowy. W znacznym stopniu ograniczyło to odrębność kulturową grupom etnicznym na Ukrainie, w tym także Karpatorusinom³.

Karpatorusini oddzieleni od Ukrainy łańcuchem Karpat, zostali pozostawieni przez rząd w Kijowie swoim sprawom. Przemiany gospodarcze jakie miały miejsce po 1991 roku w tej części Europy, w dużej mierze ominęły ten obszar. Brak perspektyw rozwojowych, poprawy warunków życia mieszkańców, a z drugiej strony widoczny rozwój gospodarczy jej sąsiadów: Rumunii, Węgier czy też Słowacji, a co za tym idzie wzrost poziomu życia mieszkańców tych państw, przyczynił się do tego iż nastąpił wśród Rusinów wzrost poziomu frustracji i niezadowolenia oraz poczucia iż zostali oni zapomnieni i oszukani przez władze z Kijowa. Tocząca się na wschodzie Ukrainy wojna, a w jej konsekwencji pobór mężczyzn z Zakarpacia do ukraińskiego wojska, pogarszająca się ogólnie sytuacja gospodarcza oraz polityczna państwa ukraińskiego przyczyniły się do tego iż wśród mieszkańców Zakarpacia powróciły stare reminiscencje. Nastąpił wzrost sympatii prowęgierskich oraz dążeń do autonomii dla tego regionu wśród Rusinów. Są to czynniki które w przyszłości mogą doprowadzić do podziału obwodu zakarpackiego.

Sympatie prowęgierskie w chwili obecnej są bezlitośnie wykorzystywane przez rząd w Budapeszcie, który dążąc do odbudowy swojej pozycji w tym regionie zintensyfikował swoje działania wśród mniejszości węgierskiej na Rusi Karpackiej. Polityka Węgier przy biernej postawie w tym obszarze Ukrainy (zajętej konfliktem na wschodzie kraju) przyczyniła się do tego, iż mieszkańcom południowej części Rusi Karpackiej coraz bliżej jest do Budapesztu niż do Kijowa. Nie bez znaczenia jest fakt, że w południowej części obwodu zakarpackiego występują silne więzi rodzinne oraz narodowościowe z Węgrami, które są manifestowane niemal na każdym kroku.

³ Zapis Ustawy Про забезпечення функціонування української мови як державної (Dz. U. Ukrainy z 2019 nr 19 st. 19 określa zakres oraz zasady funkcjonowania języka ukraińskiego na terytorium państwa oraz nakłada obowiązek posługiwania się j. ukraińskim przez obywateli Ukrainy. Z jednej strony powyższa ustawa jest ewidentnie wymierzona przeciwko językowi rosyjskiemu powszechnie używanemu we wschodnich obwodach Ukrainy ale z drugiej strony przyjęcie tego dokumentu przez parlament ukraiński w znaczący sposób ograniczyło możliwość rozwoju szkolnictwa mniejszości narodowych zamieszkujących terytorium Ukrainy (min. Węgrów, Polaków, Rusinów, Rumunów). Następnym przyjęcia powyższej ustawy był konflikt na terenie wschodniej Ukrainy, który w efekcie doprowadził do agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę.

Prowadząc na zlecenie Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji badania ukraińskich służb granicznych pod kątem korupcji w kontekście handlu ludźmi między innymi na terenie obwodu karpackiego w latach 2009–2010 autor powyższej publikacji miał możliwość dostrzec oznaki manifestowania swojej odrębności na Zakarpaciu przez mniejszość węgierską. Przejawem powyższego zjawiska było zamieszczanie na budynkach użyteczności publicznej oraz prywatnych domach węgierskich flag obok ukraińskich symboli narodowych, dwujęzyczne tablice informacyjne zamieszczone na elewacjach budynków administracji rządowej oraz lokalnej, dwujęzyczne tablice drogowe, a także używanie w przestrzeni publicznej powszechnie języka węgierskiego przez mieszkańców tego obszaru. Tak więc można stwierdzić, iż na terenie Rusi Zakarpackiej od dłuższego czasu przy cichym wsparciu Rosji postępuje madziaryzacja tego regionu.

Ruś Karpacka na mapie Ukrainy, jej struktura narodowościowa

Obwód Zakarpcki jest najdalej wysuniętą na zachód częścią Ukrainy, a także jednym z 24 obwodów ukraińskich. Geograficznie Zakarpacie położone jest w Europie Środkowej. Od obszaru Ukrainy oddziela ją pasmo Karpat. Natomiast łagodne pochylenie terenu Zakarpacia w kierunku południowym, a konkretnie w stronę nizin węgierskich, otwiera ten obszar na ekspansję Madziarów. Naturalna granica jaką na północy kraju tworzy pasmo Karpat przyczyniła się do tego, że na przestrzeni wieków populacja zamieszkująca ten obszar, ich język oraz kultura ale także panujące zwyczaje ewoluowały w kierunku wytworzenia odrębnej grupy narodowościowej - Karpatorusinów.

Strukturą administracyjną współczesnego Zakarpacia, zgodnie z obowiązującym od 2020 roku podziałem administracyjnym Ukrainy tworzy: 6 regionów, 64 gromad oraz 11 wydzielonych miast. Od zachodu obwód graniczy ze Słowacją, na południu z Węgrami oraz Rumunią, od północy graniczy z Polską oraz obwodem lwowskim. Na wschodzie natomiast Zakarpacie graniczy z obwodem iwanofrankowskim. Stolicą obwodu jest miasto Użgorod położone nad rzeką Uż przy granicy ze Słowacją. Takie położenie stolicy okręgu względem granicy państwowej jest niekorzystne jeśli chodzi o zarządzanie regionem oraz bezpieczeństwo wewnętrzne. W przypadku rewizji granic, do których dążyć będą Węgrzy, miasto to znajdzie się prawdopodobnie pod administracją węgierską tak jak stało się to w październiku 1938 roku. Do największych miast Zakarpacia należą: Użgorod, Mukaczewo, Chust, Wynohradiv, Swalawa oraz Rachów. Powierzchnia obwodu wynosi 12 753 km², co stanowi ponad 2 % ogółu powierzchni Ukrainy.

Podział administracyjny obwodu Zakarpackiego obowiązujący od 2020 r.

Lp.	Rejony	Stolica rejonu	Ilość terytorialnych gmin	Powierzchnia w tys. km ²	Ludność w tys.
1	Berehowski	Berehowo	10	1.5	209,2
2	Mukaczewski	Mukaczewo	13	2.1	254,6
3	Rachowski	Rachów	4	1.8	82,8
4	Tiaczowski	Tiaczów	10	1.8	185,3
5	Użgorodzki	Użgorod	14	2.4	255,8
6	Chuściański	Chust	13	3.2	269,1
Razem			64	12.8	1257,1

Źródła: obliczenia własne Autora na podstawie: Статистичний щорічник України 2021.

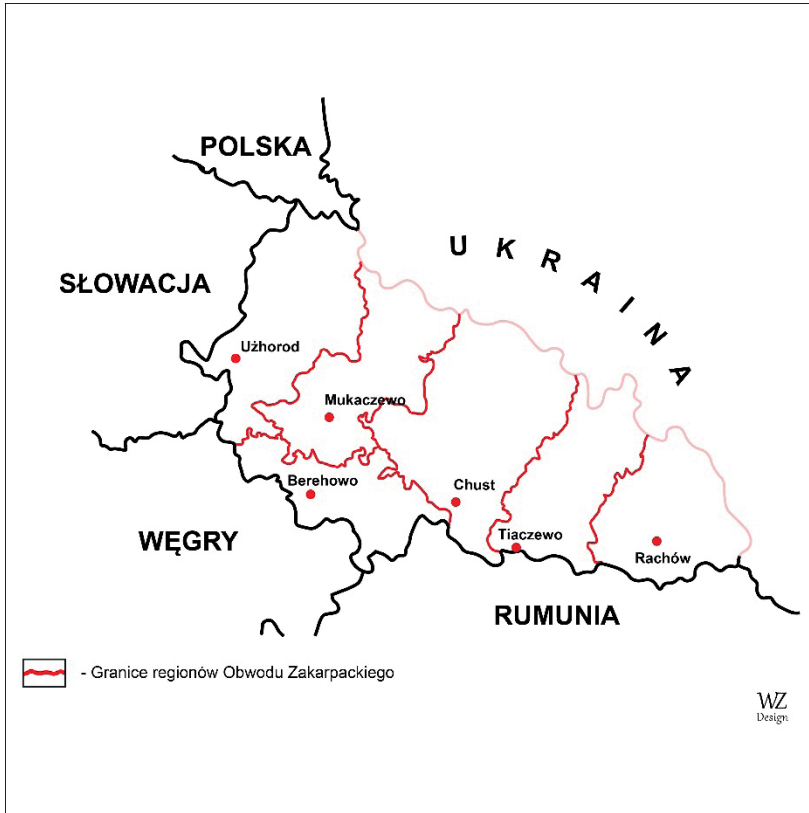
Jest to obszar o przeważającej gospodarce rolniczej, pozbawiony przemysłu ciężkiego, gdzie dominuje przemysł rolno-spożywczy oraz przetwórstwo drewna pozyskiwanego z Puszczy Karpackiej. Przemysł rolno-spożywczy usytuowany jest w części południowej.

W 2021 roku populacja obwodu Zakarpackiego wynosiła 1 244 000 osób, co stanowiło ok 3% ogółu ludności Ukrainy. Zakarpacie jest obwodem stosunkowo mało zurbanizowanym, gdyż zdecydowana większość populacji, gdyż aż 62,8% /781 000 osób zamieszkuje obszary wiejskie. W ośrodkach miejskich w 2021 roku mieszkało ok. 463 tys. osób, co stanowi 37,2% ogółu populacji Zakarpacia.

Średnia długość życia mieszkańców obwodu zakarpackiego w 2021 roku wynosiła 69,7 lat. Struktura płci kształtuje się w sposób następujący: ponad 51,7 % mieszkańców stanowią kobiety (644 559), natomiast odpowiednio 507084 pozostałych osób to mężczyźni. W 2021 roku na terenie Zakarpacia urodziło się 12 631 dzieci, a zmarło 18 448 osób, to z kolei oznacza iż realny spadek liczby ludności na tym obszarze wynosił ponad 5000 osób. Dla przykładu warto podkreślić, iż w analogicznym okresie liczba mieszkańców Ukrainy zmniejszyła się o ponad 440 000 osób.

Analizując dane statystyczne w zakresie zmian zachodzących w obszarze liczby ludności, należy stwierdzić, że na terenie Ukrainy widoczny jest proces depopulacji ludności, który w latach 1991 – 2021 wynosił ponad 7 mln osób. Według ukraińskich danych statystycznych naturalny spadek ludności dla państwa ukraińskiego w 2021 r. wynosił – 11,2% a dla obwodu zakarpackiego zaledwie – 4,2%. Jest to sytuacja dramatyczna dla państwa ukraińskiego, którego konsekwencją w niedalekiej przyszłości będzie wyludnienie obszaru Ukrainy.

Ciekawym zjawiskiem jest natomiast to, że dotychczasowy proces z jakim boryka się Ukraina, w zasadzie ominął obwód zakarpacki, gdyż liczba mieszkańców w ww. okresie zmniejszyła się nieznacznie (Статистичний щорічник України, 2021–2022). Należy jednak stwierdzić, że proces depopulacji w drugiej dekadzie XXI wieku znacznie przyspieszył i objął swoimi skutkami także Zakarpacie, co widoczne jest w przytoczonej statystyce liczby urodzin oraz zgonów.

Mapa Obwodu Zakarpackiego z podziałem administracyjnym na regiony w XXI w.
Źródło: opracowanie własne autora.

Na ogólną sytuację demograficzną oraz panujące stosunki narodowościowe na terenie Rusi Karpackiej na przestrzeni XX i XXI wieku miały wpływ dwa główne procesy. Z jednej strony liczna emigracja ludności z obszaru Zakarpacia do USA, Kanady, Niemiec oraz Węgier oraz Czechosłowacji. Z drugiej strony Zakarpacie było obszarem zasiedlanym w ramach wewnętrznej migracji ludności związanej z przynależnością państwową Rusi Karpackiej. Wiązało się to z okresowym napływem lub odpływem poszczególnych grup etnicznych. Proces

madziaryzacji, czechizacji, rusyfikacji, a następnie ukrainizacji dotyczył głównie lokalnej administracji państwowej, samorządowej, oraz wojska i policji. W związku z powyższym strukturę narodowościową Zakarpacia na przestrzeni ostatnich wieków tworzyli, Rusini, Ukraińcy, Węgrzy, Żydzi, Czesi, Słowacy oraz Rosjanie, przy czym wielkość poszczególnych populacji była zmienna i zależała od przynależności państwowej tego regionu.

Analizując dane statystyczne należy stwierdzić, iż na przestrzeni wieków dominującą na tym obszarze grupą etniczną są Rusini, których populację w XX wieku szacować można na poziomie ok. 450 – 650 tys. osób. Drugą grupę etniczną pod względem liczebności populacji na Zakarpaciu stanowią Węgrzy, przy czym liczba Węgrów mieszkających w południowych rejonach obwodu zakarpackiego szacuje się na poziomie ok. 120 – 200 tys. osób. Według danych przedstawionych przez Borysa Płonkę Węgrzy dominują w rejonie Berehowskim, gdzie stanowią ponad 76,1% ogółu populacji, przy czym w samej stolicy rejonu Berehowe liczba Węgrów wynosi ok 48,1% ogółu mieszkańców, co powoduje, że są mniejszością narodową (Płonka, 2018). Dla zobrazowania sytuacji narodowościowej na Zakarpaciu warto przeanalizować strukturę narodowościową na przestrzeni ostatnich stu lat.

Struktura narodowościowa Zakarpacia w latach 1938 – 2001

Lp.	Narodowość	1938		2001	
		Liczba	%	Liczba	%
1	Rusini	451 tys.	62	1010 tys.	80,5
2	Ukraińcy	-	-		
3	Węgrzy	115 tys.	16	151 tys.	12,1
4	Rumunii	-	-	32,1 tys.	2,6
5	Żydzi	95 tys.	13,1	-	-
6	Czesi	18,7 tys.	2,5	-	-
7	Słowacy	15,9 tys.	2,1	5,6 tys.	0,5
8	Rosjanie	-	-	31,1 tys.	2,5
9	Romowie	-	-	14 tys.	1,1
10	Niemcy	-	-	3,5 tys.	0,3
	Razem	775 tys.	100	1247,3	100

Źródła: obliczenia własne autora na podstawie (Wiśniewski, 2007).

Analizując dane statystyczne dotyczące narodowości zamieszczone w powyższym zestawieniu, należy stwierdzić, że wielkość oraz liczebność poszczególnych grup etnicznych zamieszkujących teren Zakarpacia zmieniała się na przestrzeni ostatnich 100 lat. W latach trzydziestych XX w. trzecią grupę etniczną pod względem wielkości populacji tworzyli Żydzi, których populacja w okresie II wojny światowej uległa zagładzie. W okresie międzywojennym Zakarpacie zamieszkiwało ponad 90 tys. Żydów. W tym okresie w związku z przynależnością Zakarpacia do Czechosłowacji dość liczną grupę tego obszaru stanowili Czesi oraz Słowacy, którzy byli ludnością napływową na tym obszarze.

Rozpad Czechosłowacji w 1938 roku, a następnie zajęcie Zakarpacia przez Węgry w marcu 1939 r. to masowy exodus z Zakarpacia ludności pochodzenia Czeskiego w kierunku Czech, Śląska i Moraw oraz Słowaków do Słowacji. Apogeum przypadło na marzec 1939 roku, kiedy to nastąpiła ewakuacja Czechów i Słowaków z Zakarpacia drogą kolejową przez terytorium II Rzeczypospolitej (Kozłowski, 2023). Przynależność Zakarpacia po drugiej wojnie światowej do ZSRR, to z kolei napływ na ten teren Rosjan, których populacja systematycznie ulegała wzrostowi. Podczas spisu narodowego przeprowadzonego w 2001 roku przez państwo ukraińskie liczba osób, które zadeklarowały narodowość rosyjską wyniosła 31 tys. Ciekawym jest fakt, że statystyki czechosłowackie z lat trzydziestych XX w. w ogóle nie uwzględniają tej narodowości. Skupiska Rosjan wg. ukraińskich danych statystycznych to głównie miasta Użgorod, Mukaczewo oraz Berehowe, gdzie populacja rosyjska w tych ośrodkach miejskich kształtuje się na poziomie od 5% do 9% ogółu mieszkańców⁴.

Inną kwestią na którą należy zwrócić uwagę, a jest ona niezwykle istotna z punktu widzenia bezpieczeństwa regionu karpackiego w XXI w. to zniknięcie po 1945 roku z danych statystycznych narodowości Rusińskiej. Politykę tą kontynuowały władze ukraińskie po 1991 roku. Rząd w Kijowie na przestrzeni ostatnich lat prowadząc konsekwentną ideę budowania jednego narodu ukraińskiego, wchłonął w zestawieniach statystycznych narodowość Rusińską zamieniając przynależność tej grupy etnicznej na Ukraińską. Podstawą tego działania było zdaniem Autora uniemożliwienie w przyszłości Karpatorusinom wysuwania roszczeń wobec Kijowa w zakresie autonomii dla regionu.

W chwili obecnej brak rzetelnych danych statystycznych na temat wielkości populacji Rusinów na tym obszarze uniemożliwia określenie jej wielkości, a także obszaru na którym dominują. Biorąc pod uwagę naturalne ruchy migracyjne towarzyszące procesom urbanizacji w XX i XXI wieku, należy przypuszczać

⁴ https://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_Закарпатської_області (dostęp: 03.01.2023 godz. 10).

iz Rusini\Ukraińcy zamieszkujący obszary wiejskie w 5 z 6 rejonów obwodu zakarpackiego stanowią większość.

Inaczej kształtuje się sytuacja w przypadku ośrodków miejskich Zakarpacia. Z uwagi na zachodzące przez lata procesy migracyjne struktura narodowościowa miast Zakarpacia jest zróżnicowana. Omawiając kwestię odrębności narodowej Karpatorusinów należy podkreślić, że obszar występowania tej grupy etnicznej wykracza daleko poza granice Obwodu Zakarpackiego. Wg. danych przytoczonych przez Paula R. Magocsiego Rusini zamieszkują obszar wschodniej Słowacji, południowy pas przygraniczny na terenie woj. podkarpackiego w Polsce oraz pas przylegający do zbocza Karpat po stronie obwodów lwowskiego i iwanofrankińskiego na Ukrainie. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest fakt iż na terenie Preszowczyzny (Słowacji) a więc poza granicami Zakarpacia nastąpił proces budzenia świadomości narodowej miejscowych Rusinów. Przejawia się to między innymi powstaniem szeregu instytucji kulturalno-oświatowych. Na Uniwersytecie Preszowskim utworzono w ramach katedry języka ukraińskiego – Instytut Języka i Kultury Rusińskiej, a w 2007 roku powołano Muzeum Kultury Rusińskiej jako oddział Słowackiego Muzeum Narodowego. W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku Ukraiński Teatr Narodowy w Preszowie przekształcono w instytucję kulturalną Rusinów z repertuarem narodowym oraz Rusińskim językiem (Magocsi, 2022). Wygląda na to iż Rusini w zakresie możliwości rozwoju instytucji kulturalno-oświatowych zmierzających do odrodzenia swojej narodowości zyskali największe możliwości poza granicami obwodu w sąsiedniej Słowacji.

Trzecią grupą etniczną na Zakarpaciu pod względem liczby osób, są Rumunii. Według danych spisu narodowego, w 2001 roku rumuński jako język rumuński na Zakarpaciu zadeklarowało ponad 31 tys. mieszkańców. Zamieszkują oni zwarte gminy terytorialne w regionie Sołotwin, we wsiach Jaskinia oraz Topczino w rejonie Tiaczowskim oraz we wsiach Serednia Vodyana oraz Hłyboky Potik w rejonie Rachowskim ok. 99% mieszkańców jako język narodowy zadeklarowało rumuński. Jest to obszar przyległy bezpośrednio do granicy z Rumunią⁵. Rumunii na Zakarpaciu gdzie dominują jako mniejszość narodowa, posiadają swobodę w zakresie działalności różnego rodzaju instytucji kulturalno-oświatowych. Należy podkreślić, iż w chwili obecnej Rumunii mieszkający na Zakarpaciu, nie wysuwają żadnych roszczeń w zakresie autonomii jak również nie podnoszą kwestii przyłączenia tego niewielkiego obszaru do terytorium Rumunii.

⁵ Румуни в Україні — Вікіпедія (wikipedia.org), dostęp: 04.01.2023, godz. 12.

Dla zobrazowania panujących stosunków narodowościowych obwodu zakarpackiego obszar występowania trzech największych pod względem liczebności populacji: ukraińskiej, węgierskiej oraz rumuńskiej naniesiono na mapę obwodu.

Mapa Obwodu Zakarpackiego z oznaczeniem zasięgu populacji ukraińskiej, węgierskiej oraz rumuńskiej

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie (Płonka, 2018).

Ruś Karpacka w XX wieku

Analizując historię tego obszaru na przestrzeni ponad stu lat, należy stwierdzić, iż w XX wieku Karpatorusini aż trzykrotnie próbowali uzyskać dla swojego regionu autonomię oraz przekształcić swoje dążenia w niepodległy byt państwowy. Pierwszą próbą uzyskania większej autonomii dla regionu był przełom lat 1918/1919, kiedy to Ruś Karpacka uzyskała autonomię w ramach Węgier jako region Ruska Kraina. Wówczas region ten otrzymał min. odrębną administrację, sejm, a regionem miała kierować rada złożona z 42 przedstawicieli. W rządzie węgierskim powołano ministerstwo ds. Rusi Karpackiej. Działania te zostały zatrzymane przez Rusinów którzy wiązali swoje nadzieje z Czechosłowacją powołując w listopadzie 1918 r. Huculską Radę Narodową. W 1919 roku nastąpiła likwidacja tych ośrodków państwowych. W okresie tym obszar ten przechodzi

pod administrację czechosłowacką która tworzy region o nazwie Ruś Podkarpacka. W październiku 1938 r. podjęto kolejną próbą uzyskania większej autonomii, powołano wówczas na terenie rozpadającej się Czechosłowacji autonomiczny rząd Rusi Podkarpackiej.

W marcu 1939 r. na terenach znajdujących się w administracji Rusi Karpackiej proklamowano powstanie niepodległego państwa Ukrainy Karpackiej z premierem A. Wołoszynem. Zajęcie po trzech dniach tego terenu przez Węgry, kładzie kres istnienia nieodległego państwa. Kolejną próbą reaktywowania autonomii dla tego regionu są lata 1944–1945. Był to okres przejściowy kiedy terenem tym administrowała armia radziecka i ważyły się losy przynależności państwowej Zakarpacia. W tym czasie na Zakarpaciu funkcjonowała od listopada 1944 r. do czerwca 1945 r. odrębna administracja, stwarzając pozory niepodległego państwa Ukrainy Karpackiej. Powołaną Radę Narodową zorganizowano przez skierowanych na ten obszar przedstawicieli ZSRR.

Umowa z dnia 29 czerwca 1945 roku pomiędzy Czechosłowacją a ZSRR kończy odrębność tego regionu. Ukraina Karpacka zostaje włączona do ZSRR i staje się częścią składową Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (Magocsi, 2022; Dąbrowski, 2007). Rozpatrując pod względem historycznym przynależność państwową tego obszaru należy stwierdzić iż przez ostatnie wieki Zakarpacie znajdowało się pod dominacją Węgier. W okresie poprzedzającym wybuch I wojny światowej Ruś Karpacka wchodziła w skład imperium Austro-Węgierskiego, stanowiąc część składową Królestwa Węgier.

Po upadku naddunajskiego cesarstwa, Zakarpacie po 1919 r. zgodnie z postanowieniem układu z Trianon znalazło się w granicach nowego państwa w Europie Środkowej – Czechosłowacji, które powstało na gruzach imperium Austro-Węgierskiego. W okresie Pierwszej Republiki Czechosłowackiej, Ruś Zakarpacka (Ruś Podkarpacka – nazwa używana w Czechosłowacji) posiadając ograniczoną autonomię stanowiła jedną z pięciu części składowych ówczesnej Czechosłowacji. Ruś Podkarpacka była najdalej wysuniętym ku wschodowi obszarem przedwojennej Czechosłowacji, która wciskała się klinem między Polskę, Rumunię oraz Węgry, granicząc na zachodzie ze Słowacją. Z uwagi na swoje położenie była terenem o znaczeniu strategicznym dla każdego z jej sąsiadów. W latach dwudziestych Zakarpacie stanowiło naturalny korytarz łączący Czechosłowację z Rumuńskimi portami, który zapewnił dostawy od zachodnich sojuszników na wypadek wojny pomiędzy Czechosłowacją a Niemcami. Ruś Podkarpacka w czasach czechosłowackich obejmowała obszar ok 12,6 tys. km², pod względem administracyjnym podzielona była na 4 okręgi: Użgorod, Chust, Berehowo oraz Mukaczewo. Stolicą regionu było niewielkie dwudziestotysięczne miasto Użgorod.

Z chwilą osłabienia pozycji międzynarodowej Czechosłowacji, Ruś Karpacka od listopada 1938 r. była stopniowo przejmowana przez Węgrów. W marcu 1939 r. w okresie rozpadu Czechosłowacji, Ruś Zakarpacka próbowała się wybić na niepodległość. Na północnym obszarze nie zajętyj jeszcze przez Węgry, 15 marca 1939 r. proklamowano utworzenie niepodległego państwa, Karpacką Ukrainę ze stolicą w Chuście. Prezydentem tego państwa został ks. Augustyn Wołoszyn⁶. Państwo to istniała zaledwie przez 3 dni. W wyniku interwencji wojskowej Węgier, Karpacka Ukraina 18 marca 1939 została ostatecznie zlikwidowana, a obszar ten zajęty przez wojska węgierskie został włączony w skład Królestwa Węgierskiego.

Konsekwencją działań militarno-politycznych podjętych w marcu 1939 r. przez Węgry była wspólna granica polsko – węgierska. W latach 1939 – 1944 obszar ten pozostawał pod administracją węgierską. W 1944 r. Zakarpacie zostało zajęte przez Armię Czerwoną. Zgodnie z podpisaną w dniu 29 czerwca 1945 r. umową rządową pomiędzy rządami ZSRR a Czechosłowacją Ruś Zakarpacka została włączona do ZSRR.

Kolejnym aktem na drodze aneksji tego obszaru do ZSRR była decyzja z dnia 20 stycznia 1946 r. Prezydium Rady Najwyższej ZSRR o utworzeniu na terenie zajętego obszaru, Obwodu Zakarpackiego i włączanie jego w skład Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Z chwilą rozpadu ZSRR a tym samym powstania niepodległego państwa ukraińskiego w 1991 roku Zakarpacie znalazło się w granicach Ukrainy stanowiąc integralną część tego państwa.

Przynależność Zakarpacia do Ukrainy po 1991 roku, to proces ukrainizacji tego regionu. W latach dziewięćdziesiątych XX następuje wzrost aktywności społeczności węgierskiej, przy jednoczesnym ograniczeniu działalności organizacji Rusińskich. W przypadku mniejszości węgierskiej do 1994 roku na Zakarpaciu zostało uruchomionych 59 szkół z językiem węgierskim, a w kolejnych ponad 20 szkołach uruchomiono lekcje języka węgierskiego (Jewtuch i in., 2004). W tym czasie powstają też liczne węgierskie organizacje społeczno-kulturalne, w dużej mierze finansowane przez rząd w Budapeszcie.

Kolejne lata to konsolidacja społeczności węgierskiej na Zakarpaciu, a także budzenie świadomości narodowej zakarpackich Węgrów. Wspierając mniejszość węgierską na Zakarpaciu, w 1992 r. rząd węgierski przystąpił do rozmów z Ukrainą na temat utworzenia regionu autonomicznego na obszarze

⁶ ks. Augustyn Wołoszyn /1874 – 1945/ duchowny greckokatolicki, profesor pedagogiki, autor podręczników z zakresów pedagogiki, polityk ukraiński. W latach międzywojennych był politykiem o orientacji czechosłowackiej. Pod koniec lat trzydziestych XX w. zwolennik współpracy z III Rzeszą. Premier Ukrainy Karpackiej w okresie II Republiki Czecho-Słowackiej, a następnie Prezydent Ukrainy Karpackiej. W maju 1945 roku został aresztowany przez służby specjalne ZSRR i wywieziony do Moskwy. Przetrzymany w więzieniu w którym zmarł w lipcu 1945 roku.

zamieszkałym przez mniejszość węgierską na Zakarpaciu. Propozycja powyższa została wówczas odrzucona przez stronę ukraińską. Należy stwierdzić iż pomimo stanowczej odmowy ze strony władz ukraińskich, kwestia nadania autonomii dla obszarów zamieszkałych przez mniejszość węgierską na Zakarpaciu, była wielokrotnie podnoszona przez stronę węgierską podczas wzajemnych rozmów z Kijowem.

Wydaje się, że reforma administracyjna jaką przeprowadzono w 2020 r. na Ukrainie, a co za tym idzie nowy podział Zakarpacia z utworzeniem regionu beherowskiego którego granice w dużej mierze pokrywają się z obszarem zamieszkiwania węgierskiej mniejszości jest prawdopodobnie krokiem w stronę autonomii dla tego regionu. W tym miejscu warto podkreślić, że przyjęta w 2001 r. przez Węgry ustawa o obywatelstwie, nadała osobom wywodzącym się z mniejszości węgierskiej zamieszkującej kraje ościennie Węgier w tym i na ukraińskim Zakarpaciu takie same prawa jakie posiadają obywatele Węgier (Kopys, 2012). Następstwem tego było wprowadzenie do użytku Karty Węgry, która została wprowadzona przez stronę węgierską dla obywateli państw sąsiednich legitymujących się pochodzeniem węgierskim.

Zgodnie z węgierską ustawą obywatele państw obcych (min. Słowacji, Rumunii, Ukrainy, Słowenii, oraz Chorwacji) legitymujący się Kartą Węgry zyskali na terenie Węgier między innymi prawo do trzymiesięcznej legalnej pracy na terenie tego państwa, ubezpieczenie zdrowotne; prawo do bezpłatnego studiowania na węgierskich wyższych uczelniach oraz do dofinansowania kształcenia dzieci w węgierskich szkołach za granicą w wysokości 20 tysięcy forintów rocznie na jedno dziecko, prawo do korzystania ze zniżek podczas przejazdów kolejowych oraz komunikacji autobusowej oraz świadczenia emerytalne przysługujące ob. Węgier. Powyższy dokument był częścią szeroko pojętego planu pomocy państwa węgierskiego dla mniejszości węgierskich znajdujących się poza granicami państwa.

O ile mniejszość węgierska na Zakarpaciu może liczyć na stałą pomoc i „obronę” ze strony Węgier tak w przypadku społeczności Rusińskiej jest ona pozostawiona samej sobie i nie może liczyć na żadną pomoc z zewnątrz. 30 maja 1993 roku na kanwie odwilży politycznej, dążąc do pobudzenia świadomości narodowej wśród Rusinów, środowiska polityczne na Zakarpaciu powołały Tymczasowy Rząd Podkarpackiej Rusi, który funkcjonował do 30 sierpnia 1994 r. Inicjatywa ta nie zyskała wsparcia miejscowej ludności, została zatrzymana przez rząd centralny w Kijowie.

Pomimo podjęcia przez środowiska intelektualne Karpatorusinów skupione wokół towarzystw kulturalno-oświatowych działających w rejonie Mukaczewa oraz Chustu kolejnej próby odrodzenia narodowego wśród

Karpatorusinów nie przebiega ona tak jak miało to miejsce pod koniec lat trzydziestych XX w. W następnych latach Rusini rozdarci pomiędzy cztery państwa: Węgry, Słowację, Rumunię oraz Ukrainę ulegli rozproszeniu, przestali się liczyć jak odrębna społeczność.

Współcześni Rusini na Ukrainie, których dziadkowie w okresie międzynarodowym czuli się Rusinami stali się w olbrzymiej większości Ukraincami. Dlatego też w tym miejscu należy za Paulem R. Magocsi powtórzyć pytanie czy dziś „**Ruś Karpacka to rzeczywistość czy tylko idea?** Ile w świadomości tego społeczeństwa pozostało Karpatorusinów. ? Czy Ruś Karpacka istnieje tylko w marzeniach wąskiej grupy intelektualistów oraz księży greckokatolickich, którzy starają się pielęgnować tą ideę wśród swoich wiernych? W związku z powyższym należy się zastanowić czy w trzeciej dekadzie XXI w. Rusini Karpaccy są na tyle silni, aby w momencie osłabienia pozycji Kijowa rozpocząć rozmowy na temat swojej autonomii na Zakarpaciu. Współcześnie Karpatorusini działający na rzecz rozwoju narodowej kultury oraz autonomii dla regionu muszą postępować rozważnie. Polityka międzynarodowa to brutalna gra, wobec powyższego formując swoje żądania wobec Kijowa Karpatorusini muszą uważać, aby ich działania nie wpisały się w politykę prorosyjską oraz aby nie zostać oskarżonymi przez Kijowów o współpracę z Rosją, lub też co byłoby najgorsze o kolaborację z agresorem. Z drugiej strony odłożenie na kolejne lata kwestii narodowych przez Karpatorusinów może skutkować tym, iż z biegiem lat będzie na Zakarpaciu coraz słabsze poczucie odrębności narodowej, aż wreszcie całkowicie zaniknie wraz z odejściem pokolenia pamiętającego czasy Rusi Zakarpackiej.

Rola i znaczenie Obwodu Zakarpackiego dla stabilizacji i bezpieczeństwa regionu

Pytaniem nurtującym współczesnych politologów jest to czy oraz kiedy Węgry zdecydują się na otwarty konflikt z Ukrainą w kwestii przyłączenia terenów zamieszkałych przez węgierską mniejszość narodową. Wydaje się, że odpowiednim czasem dla podjęcia akcji w tym zakresie, będzie moment w którym władze węgierskie uznają, iż Ukraina będzie na tyle osłabiona wojną z Rosją, że nie będzie zdolna do podjęcia kontrakcji. To także moment, w którym władze w Budapeszcie stwierdzą, że społeczność międzynarodowa będzie zajęta „gaszeniem” lokalnych konfliktów jakie pojawią się za sprawą Rosji w różnych punktach naszego globu i nie będą chciały się angażować w sprawę obrony Zakarpacia.

Warto w tym miejscu zauważyć, iż w chwili obecnej Węgry na forum europejskim blokują wszelkie inicjatywy podejmowane przez Unię Europejską na rzecz pomocy dla Ukrainy, dążąc do maksymalnego jej osłabienia. Powyższe

stwierdzenie potwierdzają informacje jakie pojawiają się w polskiej przestrzeni medialnej. Oto wybrane tytuły przekazów informacyjnych z ostatnich dni, które nie wymagają komentarza: Orban mówi „nie”. Węgry zablokowały porozumienie ws. pomocy finansowej dla Ukrainy; kolejny Dlaczego Węgry blokują pomoc dla Ukrainy? Orban tłumaczy swoją decyzję, informacją z której wynika, że Węgry chcą wstrzymania wojskowej pomocy USA dla Ukrainy. Świta Orbana ruszyła do Waszyngtonu.

Komentatorzy sceny politycznej twierdzą, iż polityka Węgier idzie w sukurs Rosji, jednak jest to zdaniem Autora mylna teza. Otóż dla Wiktora Orbana, który jest pragmatycznym politykiem naczelnym celem politycznym jest idea odbudowy wielkich Węgier wszędzie tam gdzie to będzie możliwe, a współpraca z Rosją jest tylko i wyłącznie taktycznym porozumieniem. Grając na arenie międzynarodowej sprawą ukraińską W. Orban stara się uzyskać jak największe ustępstwa ze strony Kijowa na rzecz mniejszości węgierskiej zamieszkującej Obwód Zakarpacki.

Wzorem swojego poprzednika Wiktor Orban zawarł taktyczny sojusz z Rosją, tak jak to zrobił przed laty w drugiej połowie lat trzydziestych regent Węgier Miklós Horthy⁷ zawierając sojusz z III Rzeszą. Wykorzystując sytuację w drugiej połowie 1938 roku jaką był kryzys sudecki doprowadził do upadku I Republiki Czechosłowackiej, a co za tym idzie do osłabienia pozycji militarnej i politycznej Czechosłowacji, Węgry natychmiast wystąpiły ze swoimi roszczeniami terytorialnymi wobec swojego północnego sąsiada. W tym miejscu należy podkreślić że kryzys sudecki który miał miejsce w okresie od maja do września 1938 r. to przykład wykorzystania przez III Rzeszę mniejszości niemieckiej zamieszkującej obszar Sudecki w Czechosłowacji do realizacji swoich celów politycznych. Powołując się na prawa do autonomii dla okręgu Sudeckiego, Adolf Hitler doprowadził do sytuacji politycznej której konsekwencją było uzyskanie 29 września 1938 r. w Monachium zgody od zachodnich mocarstw na przyłączenie Sudetów do III Rzeszy (Batowski, 2001).

Tak jak w latach trzydziestych XX wieku kiedy potencjał gospodarczy i militarny Czechosłowacji był zbyt duży w stosunku do możliwości Węgier, Budapeszt nie zdecydował się na otwarty konflikt z Pragą, tak w latach 1991–2014 z uwagi na silną pozycję Ukrainy, rząd w Budapeszcie powstrzymywał się od roszczeń terytorialnych względem swojego sąsiada. Charakterystyczne jest to że Węgry uczestnicząc w rozbiórce Czechosłowacji na przełomie 1938/1939 zajmując

⁷ kadm. Miklós Horthy de Nagybánya /18.04.1868 – 9.02.1957/ węgierski wojskowy, polityk, w latach 1920 – 1944 był regentem, który sprawował dyktatorską władzę na terenie Węgier. Po zajęciu w 1944 Węgier przez wojska III Rzeszy został aresztowany przez Niemców. Po wojnie przebywał na emigracji w Portugalii gdzie zmarł.

między innymi obszar Zakarpacia, rozpoczęły odbudowę państwa w dawnych granicach sprzed układu w Trianon. W związku z tym należy przypuszczać że zgodnie z łacińską sentencją historia repetit⁸ należy spodziewać się, iż obecnie Ruś Zakarpacka może stać się obszarem, od którego zacznie się odbudowa Wielkich Węgier.

W chwili obecnej Ruś Zakarpacka\Karpacka stanowi istotny region w tej części Europy z punktu widzenia bezpieczeństwa dla państwa polskiego. Podejmowane działania Węgier, które mogą w przyszłości doprowadzić do inkorporacji południowych obszarów Rusi Zakarpackiej zamieszkałych przez mniejszość węgierską mogą się przyczynić do tego iż rząd w Kijowie podejmie skuteczne działania do zapewnienia integralności terytorialnej swego państwa. Doprowadzi to do otwartego konfliktu zbrojnego pomiędzy tymi państwami.

To z kolei może oznaczać, iż Unia Europejska podejmie działania zmierzające do wykluczenia ze swojego grona Węgier Wiktora Orbana. Konsekwencją tego działania będzie rozpad Unii Europejskiej w takim znaczeniu jakie w chwili obecnej znamy. Proponowana od lat przez Rosję, idea przekształcenia Ukrainy w państwo federalne byłaby bardzo dobrym krokiem w stronę autonomii dla Rusi Zakarpackiej tak bardzo oczekiwanej zarówno przez miejscowych Węgrów jak i Rusinów. Problem w tym, że proponowane rozwiązania polityczne nie są do przyjęcia i zaakceptowania przez elity polityczne w Kijowie, gdyż ich zdaniem godzi to w jej suwerenność państwową, oraz nienaruszalność granic. Powodzenie akcji węgierskiej na Zakarpaciu może otworzyć drogę dla Rumunii na Bukowinie oraz w rejonie dawnej Besarabii zamieszkałej przez mniejszość rumuńską.

Należy stwierdzić, że ewentualny konflikt zbrojny pomiędzy Węgrami a Ukrainą, lub też ze społecznością Rusińską na Zakarpaciu będzie miał także negatywne przełożenie na sytuację wewnętrzną Polski, gdyż na niewielkim odcinku granicy państwowej w rejonie Bieszczad Ruś Zakarpacka graniczy z Polską. W przypadku konfliktu, dotychczasowo spokojny obszar Ukrainy stanie się miejscem, z którego będą migrować do Polski i Słowacji mieszkańcy Zakarpacia oraz osoby czasowo tam przebywające. Rozpatrując kwestię migracji należy wziąć pod uwagę fakt, że w związku z toczącą się wojną ukraińsko-rosyjską dotychczasowa liczba ludności na Zakarpaciu znacznie się zwiększyła, gdyż obecnie Obwód Zakarpacki jest miejscem docelowym dla ludności ukraińskiej ewakuowanej z terenów objętych działaniami wojennymi na wschodzie.

Z danych statystycznych przytoczonych przez Ministerstwo Polityki Społecznej Ukrainy w 2023 roku, wynika, że na terenie zachodnich obwodów Ukrainy znajduje się ok 5 mln osób, które zostały przesiedlone z terenów objętych

⁸ historia repetit (łac.) historia lubi się powtarzać.

działaniami zbrojnymi. Z powodu braku oficjalnych danych o relokacji uchodźców, obecnie jest bardzo trudno ustalić, ile z ogólnej liczby przesiedleńców trafiło na teren obwodu Zakarpackiego, który jest w miarę bezpieczny i nie stanowi celu dla rosyjskich środków napadu powietrznego. Taka sytuacja stanowić będzie dodatkowe zagrożenie, ponieważ zwiększy to liczbę potencjalnych migrantów na kierunku zachodnim. Jak wskazują dotychczasowe doświadczenia polskich służb granicznych przerzut osób z Ukrainy następował dwoma szlakami poprzez terytorium Słowacji, do Polski lub bezpośrednio przez granicę polsko-ukraińską wykorzystując do tego odcinki góryste i zalesione. W związku z powyższym do przerzutu uchodźców z Zakarpacia mogą zostać wykorzystane istniejące szlaki przemytnicze. W przypadku wystąpienia zagrożenia bezpieczeństwa na Zakarpaciu, fala migracyjna dotrze do Polski, a następnie skieruje się w stronę Niemiec i do Europy Zachodniej.

Należy domniemać, że osłabienie systemu ochrony granic Ukrainy nastąpi w momencie, wzrostu niepokojów społecznych lub walk wewnętrznych na Zakarpaciu, podczas, których służby graniczne Ukrainy zostaną zaangażowane do opanowania sytuacji wewnętrznej oraz przywrócenia ładu i porządku na terenie Ukrainy, a nie do ochrony granic. Taka sytuacja wymagać będzie reorganizacji i wzmocnienia polskich służb granicznych na odcinku granicy państwowej podległej Bieszczadzkiemu Oddziałowi Straży Granicznej w Przemyślu. Zasadnym w tym przypadku byłoby, aby w celu powstrzymania fali migracji na granicy polsko-słowackiej wprowadzić system ochrony granicy taki jak obecnie obowiązuje na granicy polsko-ukraińskiej. To z kolei wymagać będzie przeorganizowania obowiązującego dotychczas systemu ochrony granicy polsko-ukraińskiej oraz polsko-słowackiej w rejonie Bieszczad oraz wzmocnienia polskich służb granicznych na tym odcinku przez Wojsko Polskie. Ewentualny konflikt na Zakarpaciu przyczyni się do tego, iż na wschodniej granicy państwa przybędzie kolejny odcinek po białorusko-polskiej granicy, o szczególnym znaczeniu dla bezpieczeństwa wewnętrznego Polski.

Podsumowując należy stwierdzić, że ewentualne wystąpienie zagrożenia dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa polskiego ze strony Zakarpacia w chwili obecnej w ogóle nie jest dostrzegane przez specjalistów z dziedziny bezpieczeństwa narodowego. Wydaje się również, iż nie jest ono przedmiotem analiz w tym zakresie. Potwierdzeniem tej tezy jest fakt, iż w chwili obecnej z uwagi na toczącą się wojnę na wschodzie Ukrainy Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej opracowana w 2020 roku przez Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, która wskazuje ogólnie główne kierunki dla polityki państwa w zakresie bezpieczeństwa narodowego oraz obrony państwa na następne lata jest w dużej mierze już nieaktualna.

Analizując zapisy tego dokumentu dostrzega się rolę Federacji Rosyjskiej jako czynnika generującego zagrożenie dla systemu bezpieczeństwa naszego państwa. W dokumencie tym jest mowa o rywalizacji pomiędzy głównymi mocarstwami świata która ma negatywne przełożenie na system bezpieczeństwa państwa jednak w ogóle nie uwzględnia obszarów z najbliższego otoczenia Polski. Otoczenia, które będzie bezpośrednio generować zagrożenia dla Polski ze strony Białorusi, Ukrainy w tym z obszaru Zakarpacia (Strategia Bezpieczeństwa Narodowego, 2020). Nie bez znaczenia dla opisywanej sytuacji jest fakt, że konflikt, który tli się od wielu lat w Obwodzie Zakarpackim, obecnie został przyćmiony przez wojnę rosyjsko-ukraińską jaka toczy się na wschodzie kraju.

Nie mniej jednak analiza panującej sytuacji politycznej na Zakarpaciu dokonana przez Autora niniejszego artykułu, wskazuje na to to, że w najbliższym czasie na ww. obszarze może dojść do różnych scenariuszy tj.: ruchu na rzecz autonomii Rusi Zakarpackiej lub też do próby aneksji przez Węgry południowych obszarów Zakarpacia zamieszkałych przez mniejszość węgierską. Obie te sytuacje polityczne mogą mieć negatywne przełożenie na stan bezpieczeństwa wewnętrznego Polski oraz Słowacji. Każda z wymienionych opcji niewątpliwie przyczyni się do destabilizacji regionu, jak również wpłynie do powstania chaosu na tym obszarze.

Abstrakt

Pomiędzy Węgrami, Słowacją, Rumunią a Ukrainą – Ruś Karpacka region o strategicznym znaczeniu dla bezpieczeństwa Europy Środkowej w XXI wieku

Celem powyższego artykułu jest wskazanie na to, że region Zakarpacia znajdujący się na południowym zachodzie Ukrainy, może w przyszłości stać się zarzewiem kolejnego konfliktu w Europie, który będzie się rozgrywał w bezpośrednim sąsiedztwie Polski. Prezentuje on historię Zakarpacia na przestrzeni XX i XXI wieku oraz próbuje odpowiedzieć na pytanie czy ewentualny konflikt ukraińsko-węgierski oraz czy ruch na rzecz autonomii Zakarpacia podjęty przez Rusinów, może mieć negatywny wpływ na stan bezpieczeństwa w Europie Środkowej. Artykuł stanowi analizę sytuacji politycznej, jaka wytworzyła się w tym regionie w związku ze słabnącą pozycją Ukrainy na arenie międzynarodowej oraz destabilizacją jej sytuacji wewnątrz kraju w związku z trwającymi działaniami wojennymi na wschodzie Ukrainy.

Słowa kluczowe: autonomia, bezpieczeństwo, depopulacja, granice państwa, neoimperialna polityka Rosji, mniejszość węgierska, populacja, rewizja granic, Rusini, Ruś Karpacka, secesja regionu, wojna rosyjsko-ukraińska, Zakarpacie

Abstract

Between Hungary, Slovakia, Romania and Ukraine – Carpathian Ruthenia a region of strategic importance for the security of Central Europe in the 21st century

The purpose of the above article is to point out that the Transcarpathia region, located in the south-west of Ukraine, may in the future become the source of another conflict in Europe, a conflict that will take place in the immediate vicinity of Poland. It presents the history of Transcarpathia throughout the 20th and 21st centuries and tries to answer the question whether a possible Ukrainian-Hungarian conflict and whether the movement for the autonomy of Transcarpathia undertaken by the Ruthenians may have a negative impact on the security situation in Central Europe. The article is an analysis of the political situation that has arisen in this region due to the weakening position of Ukraine on the international arena and the.

Keywords: autonomy, security, depopulation, state borders, neo-imperial Russian politics, Hungarian minority, population, revision of borders, Ruthenians, Carpathian Ruthenia, secession of the region, Russian-Ukrainian war, Transcarpathia

References

- Batowski, H. (2001). *Między dwiema wojnami 1919–1939*. Wydawnictwo Literackie.
- Dąbrowski, D. (2007). *Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi zakarpackiej (Podkarpaciej) 1938–1939*. Europejskie Centrum Edukacyjne.
- Góralczyk, B. (2020). *Węgierski syndrom Trianon*. Wydawnictwo Akademickie Dialog. https://pl.wikipedia.org/wiki/Memorandum_budapesztańskie (dostęp: 01.02.2023). https://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_Закарпатської_області (dostęp: 03.01.2023).
- Jewtuch, W., Troszczinskij, W., Galuszko, K., Czernowa, K. (2004). *Етно-національна структура українського суспільства*. Довдник, Наукова Думка.
- Kopys, T. (2012), Polityka obrony mniejszości narodowych i polityka zagraniczna Węgier. Casus Karty Węgry w stosunkach węgiersko-słowackich i węgiersko-rumuńskich. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, 1, 175–192.

- Kozłowski, P. (2023). *Południowa granica Rzeczypospolitej Polskiej w systemie bezpieczeństwa państwa polskiego w latach 1935–1939*. Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej.
- Magocsi, P. R. (2022). *Pod osłoną gór. Dzieje Rusi Karpackiej i Karpatorusinów*. Wydawnictwo Libra.
- Płonka, B. (2018). *Węgrzy. Stosunki demograficzno-etniczne na przestrzeni dziejów*. Wydawnictwo B. Płonka.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*. (2020). Biuro Bezpieczeństwa Narodowego w Warszawie.
- Wiśniewski, J. P. (2007). *Armia czechosłowacka w latach 1932–1938*. Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Закон України Про забезпечення функціонування української мови як державної (BBR 2019, № 21, ст. 81).
- Румуни в Україні – Вікіпедія. wikipedia.org (dostęp: 04.01.2023).
- Статистичний щорічник України 2021. (2022). Państwowa Służba Statystyczna Ukrainy.